

Arnavut ve Sırp Savları Bağlamında Kosova'nın Sahipliği Sorunu

Territorial Dispute of Kosovo Under The Albanian and The Serb Arguments

Halis AYHAN*

ÖZET

Balkanların ve Kosova'nın temel sorunu sınırların milliyetler ilkesine göre çizilmemiş olmasıdır. Bu nedenden dolayı Kosova bir aşırıdır Avrupa'nın en sorunlu bölgelerinden birisi olmuştur. Arnavutlar etnik, dilsel ve dinsel farklılıkları nedeniyle, Sırp lar ile doku uyumsuzluğu yaşamaktadır. Bu doku uyumsuzluğu pek çok sorunu çözümsüzleştirmektedir.

Kosova'nın ele geçirilmesi mücadelesi Arnavut-Sırp mücadelesinin eksenini oluşturmaktadır, hakimiyet ve toprak konusu birçok sorunları bünyesinde barındırmaktadır. Arnavutların ve Sırp ların Kosova üzerindeki savları esas olarak hem "ortak" hususlara hem de "kendilerini güçlü hissettikleri" alanlara ilişkindir. Ortak noktalara ilişkin dayanakları temelde; "tarihî hak", "vatan" ve "işgal" üzerine kuruludur.

Tarihî hak konusunda sorun, bölgeye ilk gelme üzerinde yoğunlaşmaktadır. Arnavutlar ataları İllirlerden dolayı bölgeye Sırp lardan daha önce geldiklerini, Sırp lar ise tersi bir savla bölgenin kendilerinin olduğunu belirtirler. Tarihî hak kavramı ülke kazanımı açısından uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukukta muteber değildir.

Her iki taraf tezat bir şekilde Kosova'yı vatan olarak görmektedirler. Kosova'da kesintisiz yaşamış ve halen çoğunluk olarak yaşıyor olmaları; bölgeye ilk gelen olmaları; Prizren Birliği gibi Arnavut uluslaşmasında katkısı büyük olan önemli tarihî değerlerin burada oluşması; Kosova Cumhuriyeti'ni kurmuş olmaları gibi etkenler Arnavutlarda bu duyguyu güçlendirmiştir. Kosova Sırp lar için de vatanıdır. Slobodan Miloseviç'in 1989'da öz bir şekilde ifade ettiği gibi, "Kosova, Sırp milletinin sonsuza dek kalbinde sıcaklığını hissedeceği aşkıdır."

Arnavutlara göre Sırp lar 1912'de Kosova'yı askeri olarak işgal ederken; Sırp lar ise yerleşme politikası, yüksek doğum oranı, Sırp ların göç ettirilmesi gibi yollarla Kosova'nın "Arnavutlaştırılarak" işgal edildiğini belirtmektedirler.

Tarafların günümüzde güç noktaları da mevcuttur. Nüfus, Arnavutların en bariz üstünlüğü olup demografik hakimiyet tüm savlarının temeli niteliğindedir. Sırp ların güç noktaları, başta ülkesel bütünlük olmak üzere, devlet egemenliği, sınırların değişmezliği, içişlerine karışmama gibi birtakım uluslararası hukuk ilkeleri ile 1244 sayılı Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi kararı gibi uluslararası hukuk belgeleridir.

Kosova 17 Şubat 2008'de bağımsız olmuştur. Ancak bağımsızlığın şiddetle karşısında olanların varlığı/engellemeleri nedeniyle Kosova sorunu hâlâ sürmektedir.

Çalışmada Arnavutların ve Sırp ların gözünde Kosova'nın ne derece önemli bir toprak parçası olduğu ortaya konmaya çalışılmış, tarafların savları belirlenerek sorunun teşhisine yönelik bir ışık tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kosova, Kosova Sorunu, Arnavut, Arnavutluk, Sırp, Sırbistan, Balkanlar.

Çalışmanın Türü: Araştırma

ABSTRACT

The Balkans has been one of the regions with the highest risk of conflict since the last century and in the post-Cold War era. The inevitable coexistence of quantitatively small, various, and heterogeneous peoples in this geography establishes the basis for conflicts. It can be assumed that the conflicts between peoples are the result of boundaries neglecting the nationality principle, and in turn such conflicts contributed to division of the Balkans into small states. For this reason, fragmentation and the emergence of small states in a region is called "Balkanization" in international relations.

Kosovo is a typical example of Balkanization. The root of the problem is that the principle of nationality was not taken into account when the borders of Kosovo were drawn. In other words, the borders are drawn in accordance with considerations of power politics rather than idealpolitics. For this reason, Kosovo has been one of the most problematic regions in the world for almost a century since the Serbian occupation of Kosovo in 1912, but especially since the Kosovo's independence process started after the Cold War. What makes Kosovo a problem is its current ethnic make-up and legal status. When the process of disintegration of began in the 1980s, it proved very difficult to convince Kosovar Albanians to maintain Kosovo's status as a province of Serbia. Since then ethnic, linguistic and religious differences between Kosovar Albanians and the Serbs have complicated the Kosovo issue. The problems of whether Kosovo has a right to self-determination (including the problem of whether the constitution of former Yugoslavia provided Kosovo with the right to independence), or whether it is a part of Serbia (or former Yugoslavia) represent (and represented) the legal dimensions of the issue. Even though the main aspect of Albanian-Serbian conflict converges upon the struggle for the possession of Kosovo, sovereignty of Kosovo and other territorial issues contains several other problems within. In sum, Kosovo issue is further complicated by several factors: a) Kosovo's borders were demarcated several times during the Ottoman rule, finally fixed in 1945. b) It has a mixed population of two millions, overwhelming majority are Albanians but consisting of Serbs, Turks, Bosnians, Ashkalies and Goranies. c) It is located astride a

* Arş. Gör., Kırıkkale Üniversitesi

major transit root in the Balkans. d) As in the example of Turkish minority, ethnic minorities in Kosovo experience difficulties in effectively exercising their constitutional rights.

The Albanian and Serbian claims to Kosovo territory are based mainly on the concept of historical rights, which emphasizes the argument of first arrival to the region. This issue of first arrival is more complicated than it looks at first, and it is almost impossible to resolve, because the parties reject the counter arguments. But the historical analysis can help resolving these conflicting claims. Concerning the question of “who arrived at Kosovo first?” Albanians claim that Illyrians who are the ancestors of Albanians came to the region before the Serbians, meanwhile the Serbians claim that they belong to the region. Serbians are the first to arrive at the Balkans among the Slavic people in 5th and 6th centuries, but it took until 12th century for them to spread into Kosovo region. The historical right argument is not valid in international law. However, if a community who claims certain right over a territory and continues its settlement in that region, the members of that community can put this argument forward to establish traditional rights, which are implicitly accepted by the international community. It can be argued that this might be the situation for the Kosovars.

The both parties view Kosovo as their fatherland. They accuse each other of coming to the region afterwards and occupying Kosovo. For Albanians, the Serbians occupied Kosovo in 1912, while for Serbians, Kosovo is Albanianized through forced migration of Serbians out of Kosovo.

There are points where the parties have strong points. The structure of population shows that the Kosovar Albanians are the majority in the region and the Albanian population is steadily increasing. On the other hand the Serbs have strong arguments based on the principles of international law, such as territorial integrity, state sovereignty, non-intervention in domestic affairs. Besides these general principles, the UN Security Council Resolution 1244 recognizes Kosovo as part of Yugoslavia, therefore Serbia. But the Kosovar Albanians have always rejected Serbian interpretation of Resolution 1244, claiming that Kosovo was part of Federal Republic of Yugoslavia, not the republic of Serbia.

With the independence of Kosovo on February 17, 2008 (which was supported by the United States, majority of the European Union member states, Albania and Turkey), the UN, although it encouraged a change in the status of Kosovo following NATO intervention in Kosovo in 1999) despite its contradiction with the principle of territorial sovereignty, remained on the sidelines because of the Russian opposition and veto. Russia is the second country which opposes the Kosovo's independence after Serbia.

Despite the declaration of independence, Kosovo problem remains unsolved. Several proposals towards a possible solution can be put forward: a) A focus on today rather than history is needed. b) For a peaceful coexistence of peoples they need to stop viewing each other as “the other.” c) The parties need to give up on their so called historical rights, claims to historical fatherland, and they should stop accusing each other of being occupiers, and need to start viewing Kosovo as their common and shared homeland. d) Kosovar Serbs and Albanians should stop seeking Serbian or Albanian intervention in the affairs of Kosovo, especially in matters concerning inter community relations. e) Democratization appears to be the only way to overcome differences between peoples of Kosovo and to create conditions for peaceful coexistence. f) Economic development and the resultant increase in the level of prosperity will also help improving inter community relations.

This article identifies the historical significance of the territory of Kosovo in the eyes of Kosovar Albanians and Serbs and summarizes the claims for both parties. After the diagnosis of the problem, several tentative proposals for a possible solution are put forward.

Keywords: Kosovo, the Kosovo Question, Albanian, Albania, Serbian, Serbia, the Balkans.

The Type of Research: Research

GİRİŞ

Balkanlar, tarihsel olarak Avrupa'nın en sorunlu bölgelerinden birisi olmuştur. Nitekim bu durumu BM ve NATO (Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü - *North Atlantic Treaty Organization*) gibi uluslararası ve bölgesel güvenlik yönelişli örgütlerin raporlarında/kararlarında da görmek mümkündür. Örneğin BM, 1990'ların başlarında Balkanlarda II. Dünya Savaşı'ndan beri en geniş mülteci krizinin ve etnik temizliğin yaşandığını belirtmiştir (United Nations, 2000: 104). Balkan halklarının sürekli husumet içinde olmaları siyasî yazına “Balkanlaşma” diye de bir kavramı sokmuştur. Balkanlaşma, yeni ulus devletlerin ortaya çıkışıyla, coğrafyanın sürekli daha küçük parçalara bölünmesidir. Kosova ise Balkanlaşma kavramını en iyi tasvir eden ülkelerden biridir. Statüsünün belirsiz olması¹ günümüzde huzursuzluğun temel nedeni olmakla birlikte, halklar arasında da bir doku uyumsuzluğu vardır. Sırlar ve Arnavutlar her yönüyle (etnik, dinsel, dilsel vb.) birbirlerinden farklı yapıda uluslardır. İşte bu farklılıktır ki; Kosova'yı potansiyel bir çatışma bölgesi yapmaktadır. Bir yerde hem dinsel hem de dilsel ayrılıklar varsa çatışma için tüm şartlar hazır görünmektedir (Malcolm, 1999: 14).

Kosova meselesi günümüzde önemini korumaktadır. Kaynağı 20. yüzyılın başı olarak alınsa bile, sorun bir asırdır sürmektedir. Sorunu çözebilmek oldukça zordur. Bu kadar uzun zaman geçmesine rağmen

¹ Statüsünün belirsizliği ile uluslararası alanda “tam ve egemen bir devlet olmaması” kastedilmektedir. Şu iki örnek bunu ispatlayıcı niteliktedir. İlki BM'ye üye olamamaktadır. İkincisi Sırbistan Kosova'nın bağımsızlığını, uluslararası hukuka aykırılık gerekçesiyle 2009'da Uluslararası Adalet Divanı'na götürmüştür.

çözülemeden sorunun, bağımsızlığa rağmen, bugün de çözümü zor görünmektedir. Kosova'nın bağımsız olması bile bir çözüm olarak telakki edilmemektedir. Zira bağımsızlığına şiddetle karşı olan ve olacak olan komşu ve güçlü devletler vardır.

Sorunun tanıtılması/anlaşılabilmesi için öncelikle Kosova'nın coğrafi ve demografik yapısı ortaya konulacaktır. Her iki halkın da savları nesnel olarak ortaya konulmakla birlikte bu incelemede, her iki tarafın ileri sürdüğü savların aynı temellere dayandığı okuyucuya sunulacaktır. Bununla beraber çalışma Arnavutların savlarının güçlü ve bu nedenle haklılığını vurgulamaktadır. Çalışmada "Kosova" ile, 1946'dan itibaren farklı bir bölge olarak özerklik kazanan ve 2008'e kadarki tarih itibariyle Sırbistan'dan ayrılmış bölge ifade edilmektedir. Yarısının "Kosova" ve diğer yarısının da "Metohya" olduğu şeklindeki ikili ayırım, konunun anlaşılmasını zorlaştırıcı olması nedeniyle benimsenmemiştir. Bir başka ifadeyle çalışmadaki Kosova kavramı hem Metohya hem de Kosova'yı kapsayan alanı ifade etmektedir. Sonuç'ta sorunun çözümüne yönelik öneriler sunulacaktır.

Kosova'nın coğrafi ve demografik yapısıyla ilgili kısa bilgi vermekte fayda vardır. Kosova kelimesi ilk defa 12. yüzyılda kullanılmıştır (Karatay, 1998a: 36). Bir başka kaynakta ise Kosova kelimesinin ilk kez 1389 Kosova Savaşı'na ilişkin anlatılarda karşımıza çıktığı belirtilmektedir (Malcolm, 1999: 25-26). Buna göre ilk kullanımı 14. yüzyıldadır. Slavcada 'kuş ovası' (karatavuk tarlası) (Karatay, 1998a: 36) anlamına gelmektedir.

Coğrafi sınırlar itibariyle ise Kosova, tarihinde net sınırlara sahip bir bölge değildi. Sınırları 1945'te belli olan Kosova bugün itibariyle; güneyinde Makedonya, güneybatısında Arnavutluk, doğusunda Karadağ, kuzeyindeyse Sırbistan'la çevrilidir. Sırbistan ile 265 kilometre (km), Makedonya ile 116 km, Arnavutluk ile 101 km ve Karadağ ile 62 km olmak üzere toplam 564 km kara sınırı vardır (İstanbul Ticaret Odası, 2005: 2). 10,887 km²'lik yüzölçümü (Setimes, 2007) ile Kıbrıs adasından biraz büyüktür. En uzak mesafe olarak kuzey-güney yönünde 110 km, doğu-batı yönünde ise 80 km genişliği vardır.² Kurşun, çinko, kömür, uranyum gibi zengin madenlere sahiptir. Örneğin II. Dünya Savaşı süresince Almanya'nın maden ihtiyacının % 40'ını karşılamış olan Kosova, günümüzde de 60 milyar tonluk kömür rezerviyle Avrupa'nın en zenginidir (CNN TÜRK, 2004; Savaş, 2000: 322).

Ülke nüfusu çeşitli kaynaklarda değişik oranlarda belirtilmekle birlikte 1.8-2.5 milyon arasındadır.³ Kosova nüfusunun tarihsel seyri aşağıdaki gibidir;

Tablo 1. Geçmiş ve Gelecek Yıllara Göre Kosova Nüfusu

NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE ⁴		2001 YILI VE SONRASI ÖNGÖRÜLERE GÖRE NÜFUS	
Yıl	Nüfus	Yıl	Nüfus
1948	733.034	2001 (AGİT Tahmin)	2.400 bin
1953	815.908	2011	2.890 bin
1961	963.988	2021	3.360 bin
1971	1.243.693	2031	3.800 bin
1981	1.584.558	2041	4.180 bin
1991	1.954.747	2051	4.500 bin

Kaynak: Karatay, 1998a: 117; Doğru Yol, 2007; Grida, 2002.

Nüfusun yaklaşık %90'ı Arnavuttur (Emiroğlu, 2006: 64; Kosovahaber, 2006) ve bunda Arnavutlar da Sırp da hemfikirlerdir (Campbell, 1999: 149). Arnavutlardan sonra en büyük etnik halk Sırplardır. (Arnavut ve Sırp'ların tarihsel süreç içindeki nüfus seyirleri ileride verilecektir.) Kosova'daki nüfusun geri kalan kısmı da küçük miktarda değişik etnik halklardan oluşmakta olup bunların başlıcaları Türkler, Boşnaklar, Makedonlar, Aşkaviler ve Goraniler'dir. Günümüzde Kosova Meclisi azınlık haklarını da gözetici bir şekilde örgütlenmiştir. 120 sandalyelik mecliste 100 sandalye Arnavutlara 20 sandalye de Kosova'daki azınlıklara tahsis edilmiştir. Bu 20 sandalyenin 10'u Sırp'lara, diğer 10'u da öteki azınlıklara ayrılmıştır. Örneğin Türkler için 2 kontenjan milletvekilliği ayrılmıştır. Yani Türklerin her halükarda, seçime katılsalar

² Bir başka kaynağa göre en geniş yeri Priştine arzında 14 km, en uzun mesafesi Kaçanik-Zveçan arasında 84 km'dir (Doğru Yol, 2007).

³ Kosova nüfusuyla ilgili değişik verilerden bazıları şunlardır: 1.8 milyon (BBC, 2006); 1.954.747 (1991 Nüfus Sayımı); 1.956.196 (2005) (İstanbul Ticaret Odası, 2005: 2); 2 milyon (Zaman, 2004: 13); 2.200 bin civarı (Emiroğlu, 2006: 63); 2.4 milyon (Doğru Yol, 2007); 2.5 milyon (Tusam, 2006).

⁴ Kosova'da günümüze dek 6 nüfus sayımı (sonuncusu 1991'de) yapılmıştır.

da katılmasalar da, 2 milletvekilliği garantidir. Seçimlere katılıp çok oy alabilirlerse bu sayı 4 milletvekilliğine kadar çıkabilmektedir (CNN TÜRK, 2004). Bu açıdan değerlendirildiğinde Kosova azınlık haklarına saygı gösteren bir ülkedir. Fakat buna karşılık ne acıdır ki Sırlar tarafından baskıya, şiddete, etnik temizliğe, asimilasyona, kısacası sert insan hakları ihlallerine maruz kalan Arnavutların kendileri de Kosova'daki diğer azınlıklara baskı yapmaktadır. Örneğin Türklerin Türk olduklarını reddederek onların Osmanlı zamanında Türkleştirilmiş Arnavutlar olduğu savından hareketle dillerini, kültürlerini ve kimliklerini ifade etmeleri engellenebilmektedir. Bu hususta Türklerin üzerinde yoğun bir Arnavut baskısı vardır (KVMGM, 2007; Karpat, 2005; Tekin, 1996, 227). Aynı baskı, belki daha fazla oranda Boşnaklar için de söz konusudur (Diplomatik Gözlem, 2007).

I. TARAFLARIN ORTAK HUSUSLARA DAYANAN SAVLARI

A. Tarihî Hak

Kosova tarihinin incelenmesi titiz bir çalışmayı gerektirir. Bu titizlik bilhassa Kosova'nın eski çağ tarihi için söz konusu olup, bu dönemin nesnel ve somut delillerle günışığına çıkarılması günümüz Kosova sorununun çözülmesine yardımcı olacaktır. Zira günümüzde her iki taraf da (Arnavutlar ve Sırlar) Kosova üzerindeki haklarını tarihî sava da dayandırmaktadırlar. Kosova'ya ilk olarak kendilerinin geldiklerini, bu nedenle Kosova'nın kendilerinin anavatanları olduğunu savunmaktadırlar. Gerçekte Kosova'ya ilk kim geldi? İlk gelmek bölgeye sahip olmayı gerektirir mi? Bir başka ifadeyle Kosova bölgesine ilk gelen, bu bölgede ilk hakimiyet kuran böyle bir dayanakla şimdi de bu bölgede hak iddia edebilir mi?

Kosova'nın ilk çağlardaki tarihi incelendiğinde bölgeye ilk olarak Sırların geldiği izlenimi doğabilir. Bunun yanlış olduğu kuvvetle muhtemeldir. Arnavut ve Sırp kelimelerinin ilk kullanımı da bu yanlışlığı perçinleyici niteliktedir.⁵ Arnavutların ve Sırların Balkanlara ne zaman geldiğini belirlemek sorunun çözümüne yardımcı olacaktır.

Slavlar Balkanlara ne zaman gelmiştir? Bu konuda değişik tarihler olması nedeniyle bir netlik yoktur. Kosova tarihi üzerine ayrıntılı ve kapsamlı araştırmalarıyla bilinen Noel Malcolm, *Kosova* (1999) adlı eserinde, ilk Slavların Balkanlara gelişiyle ilgili olarak şu tespitte bulunmaktadır;

Net olmamakla birlikte, Slav kabilelerinden oluşan büyük bir topluluk -bunlar içinde Sırlar ve Hırvatlar çoğunluğu oluşturmaktaydı- M.S. 5. ve 6. yüzyıllarda, Tuna'nın kuzeyindeki Orta Avrupa topraklarını istila etmiştir. ... Slavlar, (ve içlerinde bulunan Sırlar) buradan yayılmaya başlayarak 547-548'de bugünkü Kosova topraklarını fethetmişlerdir (Malcolm, 1999: 47-48).

Bundan başka veriler de vardır. Bir başka kaynağa göre Slavlar/Sırlar 7. yüzyıl başlarında (Prizrenliler, 2006) bir kaynağa göre de 850 yıllarında (Taşdemir ve Yürür, 1999: 135) bölgeye gelmişlerdir. Kısacası Sırlar, en eski tarih baz alınsa bile, Balkanlarda 5. yüzyıla kadar giden bir tarihe sahiptir. Üstelik Sırlar Kosova'da değil, Çek toprakları ile Saksonya'da üstlenmiş olup (Malcolm, 1999: 47), Kosova'ya gerçek anlamda yayılmaları 12. yüzyıl sonlarında olmuştur (Malcolm, 1999: 50).

2. yüzyılda "Albanoi"lerin (bu isim çeşitli kaynaklarda "Arbanoi", "Arbenoi", "Arberoi", "Arber" gibi farklı şekillerde de kullanılmaktadır) yaşadığına (Malcolm, 1999: 53-54) ilişkin bir bilgi mevcutsa da, aynı kaynak Arnavutlardan bahseden en eski tarih kayıtlarının 1043 yılına ait olduğunu belirtir (Malcolm, 1999: 53). Arnavutların tarih sahnesinde adlarını duyurmaya başlamaları 12. yüzyılda Bizans'a karşı gerçekleştirilen "Dük" ayaklanmaları esnasında olmakla birlikte (Bozbora, 1997: 27-28) Arnavutlar bölgeye atalarından dolayı Sırlardan daha önce gelmişlerdir (Ülger, 1998: 169). Arnavutların kökeni meselesinin çözümünün zorluğu bir tarafa bırakılırsa, aslında Arnavutlar bölgeye Sırlardan önce gelmişlerdir. Onlar Balkanların İlirlerden dolayı en eski halkıdır (Castellan, 1993: 19; Bozbora, 1997: 23; Arnavut, 2007;

⁵ "Arnavut" ve "Sırp" kelimelerinden hareketle en geriye doğru gidilmesi, yani bu kelimelerin tarihteki ilk kullanımları tarafların savlarındaki bir unsuru oluşturmaktadır. Bu konuda tam bir netlik olmamakla birlikte bazı bulgular konuyu aydınlatmaktadır. 2. yüzyılda Batlamyus "Albanoi" adlı bir kabileden ve bu kabilenin yaşadığı yer olan "Albanopolis"ten bahseder (Malcolm, 1999: 53). Bu bilgi doğru kabul edilecek olunursa (doğru kabul edilecek olunursa diyoruz çünkü 2. yüzyıl ile 11. yüzyıl (1043) arasında tarih kayıtlarında Arnavutlardan bahsetme konusunda bir boşluk vardır (Malcolm, 1999: 54)), kelime olarak da Arnavutların Sırlardan daha eski olduğu ispatlanmaktadır. Arnavutlardan bahseden en eski tarih olarak 1043 tarihi muteber kabul edilirse, ki Batlamyus'un aktardığı bilgi bunun yanlışlığını ortaya koymaktadır, Sırp kelimesinin daha önce kullanıldığı sonucu doğar.

Yılmaz, 2007). Milattan Önce (M.Ö) 3 binli yıllarda bölgeye gelerek bugünkü Kosova ve Güney Sırbistan'da M.Ö. 284'te bir devlet kuran Friglerin kalıntısı olduğu sanılan Dardanlar; Eskiçağda Batı Balkanlarda değişik milletlerden oluşmuş İlrler ve bugünkü Trakya'ya adını veren Traklar Arnavutların atalarıydı. Fakat Arnavutlar kendi atalarının esas olarak İlrler olduğunu kabul ederler.⁶ Her kim olursa olsun neticede her üç halk dolayısıyla Arnavutlar bölgeye M.Ö. gelmişlerdir (Karatay, 1998a: 22 ve 28). Tarihçiler de bunu genellikle kabul etmektedir. Örneğin Arnavutların Sırlardan önce geldiğini, tarihçi İlber Ortaylı da kabul etmektedir. Ona göre Kosova 14. yüzyıla kadar bir Arnavut ülkesi idi (Prizrenliler, 2006). "Sırlar daha Balkanlara gelmeden Arnavutlar Kosova'da bulunuyorlardı" diyerek bazı yazarlar da bunu doğrular (Rusinow, 2003: 123). Ayrıca Sırp nüfusun kırsalda çok az olması, buna karşılık şehirlerde yoğun olarak bulunması, bölgeye Sırların daha sonra geldiği şeklinde yorumlanabilir.

Bölgeye ilk gelme neden bu kadar önemlidir? Yukarıda da belirtildiği gibi bugün her iki taraf da bu tarihî hakka dayanarak bölge üzerinde hak iddia etmektedir. Uluslararası ilişkilerde ve uluslararası hukukta bir bölgeye ilk gelen olma durumundan dolayı hak iddia etmek pek kabul edilebilir bir davranış değildir. Uluslararası ilişkiler bir çıkarlar düzenidir. Bu tür talepler düzeni alt üst etme ve çıkarların zarar görmesi sonucunu doğurabilme niteliğinden dolayı kabul görmez. Yine uluslararası hukukun da bu taleplere sıcak bakmadığı açıktır. Bir uluslararası hukuk yapımcısı ve uygulayıcısı olan BM'nin başlıca amacı uluslararası barışı ve güvenliği korumaktır (BM Andlaşması, m. 1/1). Bu manadaki tarihî hak talepleri bu görevin ihlali olacağından dolayı, Örgüt buna izin vermeyecektir. Nitekim BM, Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etme gerekçelerinden birisi olan "Irak'ın Kuveyt'te tarihî hakkının olduğu"⁷ savını muteber görmemiş ve Irak'ı saldırgan devlet ilan ederek ona gerekli karşılığı vermiştir. Ama bu konuda şöyle bir ayrıma gidilebilir; ilgili bölgede hak iddia eden halk/topluluk şu anda halen hak talep ettiği bölgede meskûn haldeyse, bu savını uzun süre ileri sürmüşse ve uluslararası toplumda açık olmasa bile zımnî bir kabulleniş varsa bu tezinin geçerliliği olabilir kanısındayız. İkinci bir durum olarak hak sav ettiği topraklarda uzunca bir süre yaşamamış ve halen de yaşamayan halkların bu savının savunulurluk derecesi hiç yok denecek kadar zayıftır ve de desteklenmemektedir. Zira böyle bir durum, bu tür isteklerin sonunu getirmeyecek olup, her halkın, yaşadığı topraklardan zincirleme olarak bir başka bölgeye göç etmesi sonucunu doğurur. Bu da uluslararası karmaşaya yol açacağı gibi ihtimal dahilinde olan bir politika da değildir.⁸

Bugünkü siyasî ve hukukî duruma karar vermede tarihî hak kavramının tamamen etkisiz ve/veya geçersiz olduğunu ileri sürmek yanlıştır. Nitekim uluslararası hukukta tarihî hakka istinaden bir bölge

⁶ Nitekim bugünkü Arnavutça İlr dilinin devamıdır (Beksaç, 2006: 48). Bir başka kaynakta ise Arnavutça'nın Trak diline benzediği belirtilmektedir (Dimitriye Boğdanoviç, *Knyiga o Kosovu*, Belgrad: 1986'dan alıntılan Karatay, 1998a, 28). Üçüncü bir görüş de, Arnavutçanın birinci derecede akraba dilinin olmadığıdır (Malcolm, 1999: 56). Bunun yanında Malcolm Arnavutçanın Trakça'dan türemediğinin kesinliğini vurgulamaktadır. Arnavutçanın Trakçadan gelişmiş olamayacağını kesin delili olarak, Trakça yer adlarının pek çoğunun birbirine bitişik iki birimden oluşması gösterilmektedir. Trakça bazı kelimelerinde, sözcüğü -*para* (geçit, Bessapara=Bessigeçidi), -*dizı* (kale) sonekleriyle biten bir yapıya sahiptir ki Arnavutçada böyle bir yapı yoktur (Malcolm, 1999: 58). Ayrıntılı bilgi için bkz. Malcolm, 1999: 55-60.

⁷ Devlet olarak geçmiş 1700'lü yıllara kadar uzanmakla birlikte Kuveyt, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Basra vilayeti içindeydi. Osmanlı'nın yıkılmasıyla, İngiliz sömürgeci girmiş, sonra da 1961'de bağımsız devlet olmuştur. Saddam, tarihteki bu duruma dayanarak Kuveyt'in hâlâ Basra'nın (dolayısıyla Irak'ın) parçası olduğunu sav etmiştir (Arı, 2004: 415).

⁸ İsrail'in kurulması hem tarihî hak savının istisnai olarak gerçekleştiğini hem de uluslararası ilişkileri bir karmaşaya soktuğunu göstermesi bakımından belirtmeye değerdir. İsraililer/Yahudiler, Filistin topraklarının kutsal kitapları Tevrat'ta İsrail oğullarına "vaat edilmiş topraklar (arz-ı mevud)" içinde yer aldığına inanmaktadırlar. Onlar savlarını Tevrat'taki, Allah'ın Hz. İbrahim'e: "Nil'den Fırat'a kadar olan toprakları senin milletine veriyorum." ifadesine dayandırmaktadırlar. Bundan dolayıdır ki Siyonizmin kuramcılarında Theodor Herz daha 1890'larda kurmayı düşündükleri İsrail devletinin sınırlarının "Nil'den Fırat'a kadar" olması gerektiğini belirtmiştir (Arı, 2005: 113-115). Böylece, yüzyıllardır buraya göçmeyi tasarlamışlar ve buralarda hak talep etmişlerdir. 1917 Balfour Bildirisi ile Filistin'de bir vatan sözü almışlardır. Yahudilerin 1919 Paris Konferansı ile ilgili Müttefikler Yüksek Konseyi'ne sunmak için hazırladığı önerilerden birisi "Yahudilerin Filistin üzerinde tarihsel hakları olduğu" savıydı. Bu sav, 1920 San Remo'da ve Milletler Cemiyeti'nde Filistin'in İngiliz mandasına girmesinin kabul edilmesiyle (Arı, 2005: 201) hukukî hakka dönüştürülmüştür. Yahudilerin gayretleri hem dönemin dünya gücü hem de Filistin'in sömürgeci/hakim devleti olan İngiltere nezdindeki uğraşları sonucunda gayesine ulaşmış, 1948'de İsrail'in kurulmasıyla tarihî hak amaçlarını gerçekleştirmişlerdir. Buna mukabil yukarıda belirttiğimiz üzere İsrail'in kuruluşu uluslararası barış ve güvenliğin ortadan kalkmasına yol açmıştır. Başta Araplar olmak üzere bölge devletlerinin bu oluşumu kabul etmemeleri, İsrail'in bu amaçla bölgede sürekli genişlemesi (ki bu genişleme bölge devletlerince İsrail'in vaat edilmiş toprakları ele geçirme emellerinin aşamaları olarak görülmektedir.) bugün bile devam eden çatışmaları doğurmuştur. Filistin'in de bu toprakların sahibinin kendisinin olduğu savı Filistin-İsrail çatışmasının temelini teşkil etmektedir.

üzerinde talepte bulunabileceği hususu deniz hukukunda söz konusudur. Bir devlet, tarihî haklarına dayanarak bir körfez üzerinde hak iddia edebilmekte, o körfezin 'tarihî körfez' olduğunu beyan edebilmektedir. Böylece o körfeze artık uluslararası hukukun körfezle ilgili kuralları uygulanmamakta ve körfez devletin hakimiyetine girmektedir. Bunun iki önemli şartını belirtmek gerekir. Birincisi, körfez yeterli bir süreden beri ilgili devletin egemenliği altında bulunmalıdır. İkinci olarak da devletin bu savı uluslararası toplumca kabul görmelidir (Pazarcı, 1999: 330-332). Bunlara ilaveten devletin, bu iddiasını uzun yıllar, sürekli bir şekilde savunmuş olması da savını güçlendiren önemli bir unsurdur. Örneğin Türkiye Marmara Denizi'nin tümünün içsular rejimine tabi sayılması konusunda tarihî bir hakkı haiz olduğunu resmen beyan etmiştir (Toluner, 1996: 156).

Uluslararası deniz hukukundaki bu uygulama, ülke kazanımı konusunda da söz konusu olabilir. Ancak burada bir açmazla daha karşı karşıya kalınmaktadır: Her iki taraf da Kosova üzerinde yüzyıllardır, bu konuda bir gelenek hukuku oluşturabilecek şekilde hak iddia etmektedirler. Yine de her iki halkın tarihî hak savları hukukî olmaktan ziyade siyasîdir. İşte bu nedenle sadece taraflar ve bölge ülkeleri değil, sorunla ilgili tüm uluslararası toplum bir çıkmazdadır.

Kosova'daki durum birinci durumdur, yani Kosova'da daha çok siyasî mahiyetli tarihî hak iddia eden her iki halk da günümüz itibarıyla orada yaşamaktadır. Arnavutlar tarih boyunca Kosova'da siyasî ve hukukî varlıklarını muhafaza etmişlerdir (Krasniqi, 2003: 170; Rusinow, 2003: 123). Onlara göre, Kosova tarih boyunca özerkliğini muhafaza etmiştir⁹ (Malcolm, 1999: 18).

Sırp lar da Kosova üzerinde tarihî hak savındadırlar (Yerasimos, 1995: 82). Bir görüşe göre, Sırbistan'ın Kosova üzerinde genel olarak kabul edilen eşsiz ve tartışmasız bir tarihî hakkı vardır (Krstić-Brano, 2004: 53). Zira Sırp lar da tarih boyunca bu topraklarda var olmuşlardır. Daha 1913'te Sırbistan Kosova üzerindeki egemenliğini haklı çıkarmak amacıyla büyük güçlere gönderdiği memorandumda 3 gerekçe belirtmekteydi. Bunlardan birisi de tarihî hak savıydı. Buna göre Sırbistan, Sırp Ortodoks Kilisesi'ne bağlı patriklik binaları içermesi ve bölgenin bir zamanlar Sırp İmparatorluğuna bağlı olmasından dolayı Kosova üzerinde tarihî hakka sahip olduğunu savunmuştur (Malcolm, 1999: 16).

Bu hak savlarının geçersizliğini kabul etmek gerekmektedir. Zira, Sırp Ortodoks Kilisesi'nin merkezi Kosova olmayıp, bu kurumun sürekliliği de yoktu. 1920'de yeniden kurulduğundaysa merkezi Belgrad olmuştur. Savın ikinci yönü itibarıyla ise, Sırp İmparatorluğu denen bu Ortaçağ devletinin kökeni Kosova'da olmayıp, Kosova'nın kuzeybatısındaki Rascia'da idi (Malcolm, 1999: 17). Kosova ise o zamanlar Sırp toprağı olan Rascia içinde yer almamaktaydı (Malcolm, 1999: 50). Sırp manastır ve kiliseleri de Kosova dışında inşa edilmiştir. Savı daha da geçersiz kılan, savın tarihten silinmiş imparatorluklara dayandırılmasıdır (Malcolm, 1999: 17). Bir görüşe göre Balkanlarda Arnavutlar, Yunanlılar ve Romenler hariç kimsenin tarihî toprağı yoktur (Karatay, 1998a: 20, 22). Bununla paralel olarak Sırp ların da ne Kosova'da ne de diğer yerlerde bir tarihî toprağı söz konusu olabilir (Karatay, 1998a: 22).

B. Vatan

Tarihî hak savının doğal uzantısı olarak her iki taraf da Kosova'nın kendilerinin anavatanları olduğunu kabul ederler. Kosova onlar için ulusal kimliklerinin beşiğı (Campbell, 1999: 149) olup uluslarının doğduğu yerdir.

Arnavutlar için Kosova, Arnavut kültürünün oluşmasında, yoğrulmasında önemli bir yere sahiptir. Arnavut milli hareketinin ilk tohumları ve oluşumu buralarda gerçekleşmiştir. Örneğin milli bilincin oluşmasında önemli bir yeri olan Prizren Birliğı 1878'de Kosova-Prizren'de kurulmuştur. Keza gerek Tito zamanında gerekse günümüzde Balkanlardaki Arnavutların iletişimde Kosova Arnavutları oldukça etkindir. Kosova, Arnavutluk-Kosova-Karadağ-Makedonya Arnavutları arasında kültür köprüsü vazifesi görmüştür. Kosova'nın Arnavutlar için bir başka önemi de, 'Büyük Arnavutluk' düşüncesinin hep var olmasını ve canlı kalmasını sağlamaktadır. Arnavutluk dışındaki Balkanlardaki en kalabalık Arnavut nüfusun olduğu Kosova bu düşüncenin merkezi konumunda olup (Tindemans, 1998: 154), potansiyel bir 'büyük vatan'ın nüvesini bünyesinde barındırmaktadır. Su götürmez bir gerçektir ki; Kosova, Kosova Arnavutları için, ve belki de diğer Arnavutlar için de, uğruna ölünebilecek bir vatanıdır. Nitekim uğruna ölebileceklerini 1996-99 arası dönemde Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO; Arn.: UÇK- *Ushtria Çlirimtare e*

⁹ Malcolm bunun çarpıtıldığını ve Kosova'nın tarihsel bütünlük arz etmediğini belirtmektedir. (Malcolm, 1999: 18).

Kosovës; İng.: *KLA-Kosovo Liberation Army*) bünyesinde savaşarak ispatlamışlardır.

Kosova Sırp'lar için de vazgeçilmez bir vatanıdır (Ülger, 1998: 168). Her ne kadar Kosova'da az sayıda Sırp yaşasa da, Kosova'yı bugün de vatan olarak görmekteyler. Kendilerince bunun haklı nedenleri de vardır: Bir kere Kosova, Sırp medeniyetinin beşiği kabul edilmektedir (Lauwers ve Smis, 2000: 49; Johnstone, 2004: 273; Krstić-Brano, 2004: 53; Tindemans, 1998: 145). İkincisi tarihteki en önemli Sırp krallığı Kosova'da doğmuş (Krstić-Brano, 2004: 53) ve burada varlık göstermiştir. 11. yüzyılda Sancak'ta kurulan Ortaçağ Sırp Krallığı, 12. yüzyıl sonları ile 13. yüzyıl başlarında tüm Kosova'yı fethetmiştir (Malcolm, 1999: 71). Bu fetihle birlikte Krallığın merkezi Prizren'e nakledilmiş 1459'da yıkılana kadar da Kosova'da varlık göstermiştir. Bunun yanında 1219'da bağımsızlık (otokefallik) kazanan Sırp Ortodoks Kilisesi patrikhanelerini Kosova'nın İpek (Peç) şehrinde kurmuşlardır. İpek 1346-1459 arasında Sırp Başpatrikliği'nin merkezi olmuş, 1557-1766 arasında da Osmanlı Devleti tarafından aynı statüyle varlığını sürdürmüştür (Karatay, 1998a: 37-38; Tindemans, 1998: 145). Dinî mabetler yanında başka tarihî Sırp eserleri de Kosova'da yaygın olarak bulunmaktadır. Örneğin I. Kosova Savaşı'nda Sultan Murat'ı öldüren ve bir kahraman olarak görülen Sırp Miloş Obiliç'in (bazı kaynaklarda Kobiliç olarak ifade edilmektedir. Örneğin Malcolm, 1999: 96), mezarı Kosova'dadır. Aşağıdaki tablo Sırp'ların Kosova'da daha çok eserinin bulunduğunu göstermektedir. Ancak tabloda görülmektedir ki dinî eserlerin dışındaki eserlerin pek çoğunda Arnavutların daha fazla eseri bulunmaktadır.

Tablo 2. 1986'da Kosova'daki Kültürel Eserler

Tür	Arnavut	Sırp	Türk ¹⁰
Arkeolojik siteler	8	-	17
Kentler, kentsel merkezler	11	-	7
İkametgah mimari	24	6	24
Kamu mimari	2	2	11
Dini mimari	6	128	20
Askeri mimari	-	8	3
Ekonomik binalar	2	-	-
Mühendislik yapıları	1	-	-
Anıt mimari	5	13	7
TOPLAM	38	179	78

Kaynak: Krstić-Brano, 2004: 55.

Kosova'yı Sırp'ların vatanı yapan tarihî değerlerden birisi de 1389'da başkent Priştine yakınlarındaki Kosova Gülovası'nda (Kosova Polje) Gazi Mestan Meydanı'nda yapılan Kosova Savaşı'dır.¹¹ Bu savaş ve bu savaş üzerine oluşturulan destansı hikayeler¹² Sırp'ların uluslaşmasının kilometre taşlarından birisini oluştururken aynı zamanda Kosova'nın Sırp'ların vatanı olma düşüncesini sağlamlaştırmıştır. Kosova Savaşı'nın 600. yılı münasebetiyle 19 Kasım 1989'da Kosova'da yaptığı konuşmada Miloseviç, "Her milletin sonsuza dek kalbinde sıcaklığını hissettiği bir aşkı vardır. Sırp'lar için bu Kosova'dır." demiştir (Malcolm, 1999: 400). Bu sözler hamaset yüklü söylenmiş gibi gelebilir, ancak bu cümleler Sırp'ların Kosova'yı vatan gördüklerinin en açık tezahürüdür. Keza Sırp'lar, Soğuk Savaş öncesi dönemde, Kosova'dan "Eski Sırbistan" diye bahsetmekteydiler (Johnstone, 2004: 271; Taşdemir ve Yürür, 1999: 137).

Kosova'nın vatan olarak kabul edilmesi bugün için belki de en çok Arnavutların hakkı görünmektedir. Herşeyden önce Arnavutlar şu anda nüfus itibarıyla zaten Kosova'da yaşamaktadırlar. Buna ilaveten bölgeye ilk gelen olmaları, Prizren Birliği gibi Arnavut uluslaşmasının oluşmasında katkısı büyük olan önemli tarihî değerlerin burada oluşması, burada kesintisiz olarak varlıklarını korumaları (Rusinow, 2003: 123), bölgeye fiili hakimiyetleri bu fikri güçlendirmektedir. Ve belki de daha önemlisi günümüzde

¹⁰ Eserlerin çokluğu nedeniyle Türklerin de tabloya eklenmesi uygun görülmüştür.

¹¹ Osmanlıların Balkanlara kesin olarak yerleşmesini sağlayan I. Kosova Savaşı ordu niceliği itibarıyla asimetrik bir savaştı. Genel kabule göre I. Murat idaresindeki Osmanlı ordusu 40-60 bin iken, Lazar önderliğindeki Sırp ordusu 100 bindir (Malcolm, 1999: 93). Bir kaynakta da Haçlı ordusunun 100-200 bin arasında olduğu ifade edilmektedir (Şimşirgil, 1998: 16).

¹² Bu hikayelerden birisi de şudur: "Lazar, isteseydi Türkleri yenilebilir ve yerde bir krallık kurabilirdi ama yenmedi. Böylece o, Türkleri yenip yeryüzü kralı olmak yerine yenilerek gökyüzüne yükseldi ve göklerdeki imparatorluğunun kralı oldu." (Tekin, 1996: 222).

Arnavutların, 17.2.2008'de bağımsız "Kosova Cumhuriyeti" devletlerini kurmuş olmalarıdır. Kendi devletlerinin de olmasıyla, burayı benimsemişler ve dolayısıyla burasını kendileri için vatan yapmışlardır.

C. İşgal

Her iki taraf da anavatan olarak gördükleri Kosova'nın karşı tarafın işgali altında olduğuna inanmışlardır. Arnavutlara göre Kosova, 1912'de Sırp tarafından işgal edilmiştir (Johnstone, 2004: 271; Özfatura, 1998: 94). Nitekim Arnavutlar ilkökul ders kitaplarında Kosova'dan "Sırpların işgalindeki bölge" olarak bahsetmektedir (Johnstone, 2004: 299). 1999-2008 arasında Sırpların "vesayeti" altındaki ülke anlayışının varlığı belirtilebilir. Bağımsızlık ile her iki anlayış büyük ölçüde sona ermiştir.

Sırpların da aynı görüşte olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Onlara göre Kosova, Arnavutlar tarafından 'Arnavutlaştırılarak' işgal edilmiştir (Ülger, 1998: 168). Bu Arnavutlaştırılma politikasının araçları olarak, Osmanlı Devleti zamanında bölgeye Müslüman nüfus yerleştirilmesi, doğum oranının yüksekliği, Arnavutluk'tan Kosova'ya nüfus aktarımı, Sırpların bölgeden sürülmesi vb. görülmekte ve bölgenin nüfus dengesinin Arnavutlarca yapay olarak değiştirildiğine inanılmaktadır (Ülger, 1998: 168-169).

Arnavutlaştırma savının bir uzantısı olarak, Arnavutların gerçekte Arnavutlaştırılmış Sırp olduklarına ilişkin az taraftar bulan, aşırı Sırp görüşleri de ileri sürülebilmektedir.

II. TARAFLARIN GÜÇ DAYANAKLARI VE BU DAYANAKLARA İLİŞKİN SAVLARI

A. Arnavutların Güven Noktası: Nüfus ve Demografik Sav

Arnavutların tezlerinin dördüncüsü bölgede belirgin bir çoğunluğa sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Buna göre Arnavutlar, bölgeyi fiili egemenliği altında tutan halkın bölgenin de sahibi olduğunu savunmaktadırlar. Sırp ise, Kosova'da Arnavut nüfusun % 90'lara ulaşmasının ardında yatan nedenin 'Arnavutların Sırlara soykırım uygulaması' olduğuna inanmaktadırlar. Örneğin Ocak ve Eylül 1986'da Kosova'da Sırpın soykırıma uğradığı savı dile getirilmiştir (Savaş, 2001: 103). Sırp nüfusun azalması bir gerçektir. Bölgenin Arnavut-Sırp nüfus hareketi incelendiğinde (Tablo 3) yüzde olarak Sırpın Arnavutlara göre sürekli olarak azaldığı görülür.

Tablo 3. Yıllara Göre Kosova Arnavut ve Sırp Nüfusu

Yıl/Nüfus Sayımı	Arnavut		Sırp	
	Sayı	%	Sayı	%
1948	498.242	68	171.914	23.6
1953	524.559	64.9	189.869	23.5
1961	646.605	67.2	227.016	23.6
1971 ¹³	916.168	73.7	228.265	18.4
1981	1.226.736	77.4	209.498	13.2
1991 ¹⁴	1.607.690	82.2	195.301	10

Kaynak: Doğru Yol, 2007; Karatay, 1998a: 117.

Tablo 4. Kosova'daki Arnavut-Sırp Nüfusu Karşılaştırması 1921-2005 (% olarak)

	1921	1931	1948	1961	1971	1981	1991 ¹⁵	2005
Arnavut	64.1	62.9	68.5	67.2	73.7	77.5	82 -90	90
Sırp	26	32.6	23.6	23.6	18.4	13.2	8 -10	5

Kaynak: Karatay, 1998a: 117; Johnstone, 2004: 278; Karatay, 1998b.

¹³ Karatay, 1971'de Arnavut nüfusun 916.167, Sırp nüfusun 228.261; 1981'de ise Sırp nüfusun 209.497 olduğunu belirtir (Karatay, 1998a: 117).

¹⁴ Başka kaynaklarda bu rakamlar farklı olabilmektedir. Mesela İstanbul Ticaret Odası verilerine göre 1991 nüfus sayımına göre 1.596.440 Arnavut, 194.190 Sırp vardır (İstanbul Ticaret Odası, 2005).

¹⁵ 1991 ve 2005 yıllarına ait nüfus oranları tahminidir. Yugoslavya'da her on yılda bir nüfus sayımı yapılmaktaydı. Ancak 1981'den sonraki nüfus sayımları, Yugoslavya'nın dağılma sürecine denk düşmesi ve Arnavutların 1991'den itibaren nüfus sayımlarını boykot etmeleri nedeniyle resmî verilere dayandırılmamakta ve farklı veriler söz konusudur. Arnavutların boykot etmelerinin sebebi de, kendi paralel sistemlerini oluşturma yoluna gitmeleridir.

Fakat çoğu tarihçinin de kabul ettiği gibi bölgedeki Sırp nüfusunun sürekli olarak azalması soykırım veya katliamdan dolayı değildir. Tarihin belirli dönemlerinde Arnavut halkın Sırlara karşı baskıları ve saldırıları olmuştur fakat bunlar sistematik olmaktan ziyade münferittir. Arnavut nüfusun sürekli artması Arnavutların yüksek doğurganlık oranına sahip olması; Sırp ve diğer Slav nüfusun azalmasıysa bölgenin ekonomik koşulları ile açıklanabilir. Birinci etmen itibariyle Kosovalı Arnavutlar, değil Sırbistan'ın ve Balkanların, Avrupa'nın bile en yüksek doğum oranlarına sahip halkıydı. Arnavutların doğurganlık oranları 1950'lerden bu tarafa sürekli gerilemesine rağmen Sırların doğurganlık oranının hâlâ çok üstündeydi:

Tablo 5. Kosova'da Arnavutlar İle Sırların Doğurganlık Oranları (%o olarak)

	1953	1961	1971	1981
Arnavut	45,9	46,3	42,3	33,6
Sırp	41,2	31,3	22,4	17,5

Kaynak: Karatay, 1998a: 120.

Kosovalı Arnavutların nüfus artış hızının bu derece yüksek olmasının siyasî, toplumsal ve dinî nedenleri vardır. Siyasî olarak, Arnavutlar nüfuslarındaki yüksek doğurganlık oranlarına güvenmişler, böylece Kosova'yı tamamen Arnavutlaştırarak elde etmeyi amaçlamışlardır. Nitekim, Sırlar ileride Kosova'nın tamamen Arnavutlaşacağı ve Kosova'da Sırp kalmayacağı tehlikesinin farkındadırlar. Sırp yöneticiler bu yüksek doğum oranlarının bizzat Arnavutlar tarafından teşvik edildiğini ve bir nüfus eliyle Arnavutların bölgeyi elde etme amaçları olduğunu bilmektedirler. Bu tehlikeyi 1937'de Sırp tarihçisi ve devlet adamı Vaso Cubriloviç dile getirmiş ve Sırp hükümetini önlem alma konusunda uyarmıştır. Cubriloviç sorunun çözümü için iki yol önermekte idi: Arnavutların göç ettirilmesi (Arnavutların göç ettirileceği en uygun devlet olarak da Arnavutluk ve Arnavutları barındıracak geniş bozkırlarından dolayı Türkiye gösterilmekte idi) ve bölgeye Sırların yerleştirilmesi. Bu öneriyi dikkate alan hükümet 1938'de Türkiye ile göç anlaşması imzalamış, her aile için belli bir miktar para karşılığı, 200 bin Arnavut, Türk ve Müslüman'ın Türkiye'ye iskanı kararlaştırılmışsa da II. Dünya Savaşı'nın başlaması bu anlaşmanın uygulanmasını imkansız kılmıştır¹⁶ (Johnstone, 2004: 274-275). Ancak bu plan terk edilmemiş daha sonraları tekrar uygulamaya konulmuştur. Tito Yugoslavyası zamanında da bölgedeki Arnavut nüfusu azaltma yoluna gidilmiştir. 1953 nüfus sayımında Tito, Arnavutların Türk yazılmasını teşvik etmiştir. Bunun neticesinde Türk nüfusu, bir önceki sayıma göre 1953 nüfus istatistiklerinde aşırı artmış gözükmektedir. 1948 yılında Türk nüfus 1.315 iken 1953 yılında 34.583'e yükselmiştir (Karatay, 1998a: 117). Pek çok kişi kendisini Türk olarak yazdırmıştır. Yugoslavya ile Türkiye arasında 1953'te yapılan göç anlaşması ile Arnavutların pek çoğu 'Türk' adı altında Türkiye'ye göç etmişlerdir. Yugoslav istatistik yıllığına göre 80 bin, bazı Türk kaynaklarına göre ise 150 binden fazla kişi Türkiye'ye göç etmiştir (Poulton, 1993: 112). Cubriloviç'in Kosova'daki Arnavut nüfusu azaltma, Sırp nüfusu artırma politikası, Yugoslavya/Sırbistan tarafından da 1990'lar boyunca uygulanmıştır. Miloseviç'in milliyetçi uygulamasının sacayaklarından birisi de Kosova'nın Sırplaştırılmasıydı. Bu amaçla başta Hırvatistan'da Franjo Tuğman'ın sürdürdüğü Krayina Sırları olmak üzere, savaş nedeniyle Hırvatistan'dan, Bosna Hersek'ten ve diğer yerlerden gelen Sırları, Sırbistan hükümeti ev, toprak, üzüm bağları verme taahhüdüyle Kosova'ya yerleştirdi ama yine de Kosova'daki bariz Arnavut üstünlüğünü kıramadı.

Arnavut nüfusun yüksek doğum oranındaki toplumsal neden ise Arnavut kadınlarında evlenme yaşının düşük, dolayısıyla hamile kalabilme istek ve ihtimallerinin yüksek olmasıdır. Buna ilaveten, evli kadınların çok büyük oranı çalışmamaktadır, yani ev hanımıdır. Hayatta bir teminatları olmadığı için evlenir evlenmez çocuk yaparak kocasını kendisine veya, tersi bir ifadeyle, kendisini kocasına bağlama düşüncesi hakimdir. Bu düşünce Arnavut kadınlar arasında bir olgu olup hayatlarının teminatıdır.

Dinî olarak da Müslüman neslinin çoğalması düşüncesi doğum oranının yüksek olmasında etkilidir. Zira İslam peygamberi Hz. Muhammed'in çocuğu özendiren bir aile anlayışı vardır.¹⁷ Bilhassa tam inançlı

¹⁶ Bu konuda bilgi farklılığı vardır. Bazı yazarlar anlaşmanın uygulandığını ve anlaşma gereğince Türkiye'ye 1944'e kadar aşama aşama 40 bin ailenin göç ettiğini ve her aile için Yugoslavya'nın Türkiye'ye 500 TL ödediğini yazmaktadır (Alkan, 2002: 94). Keza başka bir kaynakta 1919-41 arasında Arnavutların Türkiye'ye göç ettirildiği/sürüldüğu belirtilir (Judah, 1997: 130). Buna karşılık bazı yazarlar da savaş nedeniyle anlaşmanın uygulanmadığını ve yürürlükten kalktığını yazar (Johnstone, 2004: 275).

¹⁷ İlgili hadis şöyledir: "Ey ümmetim, (evleniniz ve çocuk, torun sahipleri olup) neslinizi üreterek çoğalınız! Ben ümmetimin çokluğu ile iftihar ederim." (Zeynü'd-din ahmed b. Ahmed b. Abdî'l - Lâüfî'z - Zebîdî, 1991: 331).

Müslümanlar da bu anlayışa uygun hareket etmektedirler. Bu bağlamda Arnavutların gelenekselci bir toplum olduğu belirtilebilir (Balkanskidom, 2007).

Kosova'daki Sırp nüfusunun sürekli azalmasının bir başka asıl nedeni de bölgenin ekonomik şartlarının kötü olmasıdır. Kosova, Yugoslavya'nın en az gelişmiş bölgesiydi. Kosova'nın Slovenya ile gelişmişlik karşılaştırması 1952'de 1'e karşı 4.1 iken 1984'te 1'e karşı 6.1 olmuştur (Karatay, 1998a: 102). Kişi başına düşen milli gelir diğer bölgelerle karşılaştırıldığında kat kat düşüktü. 1946'da Kosova'ya göre 3 kat fazla olan Slovenya'daki ortalama gelir, 1964'te 5 katına çıkmıştı (Malcolm, 1999: 382). Yine bu kötü ekonominin bir sonucu olarak Arnavutlar arasında işsizlik 1971'de % 18.6 iken 1981'de % 27.5'e (Demirtaş Coşkun, 2001: 77) 1990'da da % 60'a kadar yükselmiştir. Bu da göstermektedir ki; Kosova'da ekonomik durum çok kötüydü ve halen de kötüdür. İşsiz kalan Sırlar daha iyi bir ekonomik hayat için aileleriyle Sırbistan'a göçmüşlerdir (Lauwers ve Smis, 2000: 48). Ama Sırbistan'ın ileri sürdüğü savın aksine Kosova'dan dışarıya olan Sırp göçü ve Sırp nüfusun azalmasının temel nedeni Arnavut baskısı, soykırımı değil ekonomik zorluklardır (Ülger, 1999: 168). Arnavut baskısı olmadığı görüşü için II. Dünya Savaşı yıllarını ve kısmen de KKO'nun çok etkin olduğu yılları istisna tutmak gerekir.

Bu ekonomik zorluk neden Arnavutları değil de daha çok Sırları göçe zorlamıştır? Bu durum şu şekilde izah edilebilir. Arnavut ve Sırlar gettolaşmış bir halde yaşamaktaydılar. Ve iki halk arasındaki düşmanlık son zamanlarda o kadar artmıştır ki, birbirlerini işe alma gibi durumlar pek söz konusu değildi. Bu, iki halkın "öteki" olana karşı bir dayanışması olarak da açıklanabilir. Ancak Kosova'da çoğunluk olan Arnavutlar aynı zamanda iş dünyasının da hakimiydi. Ve bunlar işe almada Arnavutları tercih etmişlerdir. Bu durumda iş dünyasındaki pastadan pay alamayan Sırlar ise işsizlikten ve bahsedilen öteki nedenlerden dolayı başta Sırbistan olmak üzere diğer bölgelere göç etmek durumunda kalmışlardır.

Tüm bunların yanında Kosova'dan olan Sırp göçünün tamamen doğal, kendiliğinden kaynaklandığını ileri sürmek yanlış olacaktır. 1999'daki NATO'nun Kosova müdahalesi esnasında da Sırlar Kosova'yı terk etmişlerdir.¹⁸ Yukarıda da belirtildiği gibi, sistematik olmamakla birlikte Arnavut baskılarının bölgedeki Sırp nüfusun azalmasında payı vardır. Zaten Kosova'yı bir nüfus eliyle Arnavutlaştırma ülküsünde olan Arnavutların Sırlar ve diğer halklar üzerinde hiçbir baskıda bulunmadığını ve/veya bulunmayacağını düşünmek zordur. II. Dünya Savaşı esnasında, işgal altında olan Kosova Arnavutları Büyük Arnavutluk'un tesis edileceği düşüncesinden dolayı işgalcilerin yanında yer almışlar ve Sırlara karşı kısa süreli bir üstünlüğe sahip olmuşlardır. Bu dönemde Arnavutlar özellikle Sırlara karşı birtakım baskı ve şiddet eylemlerine girişmişlerdir. Bu eylemler neticesinde örneğin 1941'de 100 bin, Nisan 1942'de 70 bin Sırp göç ettirilmiştir. Sırp kaynaklarına göre de 10 bin Sırp öldürülmüştür (Judah, 1997: 131). Yakın bir örnek olarak 17-18 Mart 2004 tarihleri arasında Mitroviça'da başlayıp kısmen tüm Kosova'ya yayılan olaylar zikredilmeye değerdir. Bu olaylarda Arnavutların Sırp mallarına ve evlerine saldırmaları neticesinde 4.000 Sırp Kosova'yı terk etmiştir (Türbedar, 2004: 59-60).

Özetle Kosova nüfusu ezici farkla Arnavut yoğunluktur. Bu husus onlara, "Arnavutların bu bölgenin sahibi ve hakimi oldukları veya olması gerektiği" inancını vermektedir.

B. Sırların Güven Noktası: Hukuksal İlkeler ve 1244 BM Güvenlik Konseyi Kararı (Hukukî Sav)

Sırlar, Kosova'yı öncelikle hukukî ilkeleri öne sürerek kazanmaya ve elinde tutmaya çalışmıştır. Bunların başında ülkesel bütünlük, sınırların değişmezliği gibi ilkeler gelmektedir. İlaveten çeşitli uluslararası hukuk kararları da Sırbistan'ın elini güçlendirmektedir.

Uluslararası toplumun ve BM'nin geleneksel görüşü devletlerin ülkesel bütünlüklerinden yana olmuştur. Devletlerin iradeleriyle ve anlaşmayla sınırların değişmesi örnekleri mevcuttur. Çekoslovakya'nın anlaşarak Çek Cumhuriyeti ve Slovakya; Sırbistan-Karadağ Cumhuriyeti'nin halkoylamasıyla Sırbistan ve Karadağ olarak ikiye ayrılması bu kapsamdadır. Ancak zor yoluyla ayrılmalara sıcak bakılmamaktadır. BM ve uluslararası toplum güç yoluyla sınırların değişmesine çoğu zaman karşı çıkmıştır. Örneğin Irak'ın Kuveyt'i ilhak ederek Ortadoğu'da sınırları değiştirme girişimi şiddetli tepki görmüştür. Bu tür gönülsüz bölünmeler ülke içinde huzursuzluklara ve insanî ihlallere neden olabileceği gibi bölgesel ve uluslararası sorunlara da

¹⁸ Harekat esnasında Arnavutlar da Kosova'dan dışarıya göç etmişlerdir.

neden olabilmektedir. BM'nin ülkesel bütünlükçü tavrından Sırbistan memnun görünmekte ve güç almaktadır.

Sırbistan'ın ikinci hukukî güven noktası uluslararası bir belgedir. BM'nin yukarıda bahsedilen tutumunun bir uzantısı, sonucu olarak aldığı 1244 Kararı, Sırbistan'ın elinde büyük bir kozdur. Kosova'da bilhassa 1998-99 yıllarında yaşanan şiddetli çatışmalardan sonra NATO Kosova'ya askerî müdahalede bulunmuş, akabinde de Kosova'nın yönetimini BM'ye devretmiştir. 10 Haziran 1999'da da BM Güvenlik Konseyi 1244 Sayılı Kararı alarak, Kosova'nın Yugoslavya'ya/Sırbistan'a bağlı bir bölge olduğunu kabul etmiştir.¹⁹

III. SAVLARIN GÜNÜMÜZDEKİ GEÇERLİLİĞİ

Kosova bugün itibariyle her iki halkın üzerinde mücadele ettiği bir alan olma özelliğini sürdürmektedir. Halkların Kosova üzerindeki savları canlılığını korumaktadır.

Tarihî hak konusunda her iki halk da bu topraklardaki haklarından yeri geldikçe bahsetmekten geri kalmamaktadır. Sırlar, “eski Sırbistan”, “Sırların Kudüs'ü” gibi ifadelerle, dinî kurumların varlığı gibi gerekçelerle Kosova'yı sahiplenmektedirler. Arnavutlar ise tarihî hak meselesini Kosova'ya ilk gelme, sürekli burada var olma gibi gerekçelere dayanmaktadır.

Bugün itibariyle Arnavutlar büyük miktarda, Sırların ise bir kısmı Kosova'da yaşamakta ama bölge bağımsızlığa kadar geçen sürede Sırbistan sınırları içerisinde bulunmaktaydı. Sırların Kosova üzerinde fiilî olmasa da hukukî egemenliği vardı. Arnavutlar bölgede çoğunluk oldukları için fiilî bir egemenliğe ve avantaja; Sırlar ise Kosova'nın Sırbistan'ın uluslararası sınırları içinde yer almış olması nedeniyle Kosova üzerinde dolaylı bir egemenliğe ve avantaja sahip olmuştur. Sorunun kilit noktası da buradadır. Her iki halk aynı topraklar üzerinde hak iddia etmektedir.

Sırbistan, Kosova bağımsız olduktan sonra bile bu ülke/toprak üzerindeki tarihi haklarını savunmaya devam etmektedir. Bağımsızlığın üzerinden bir yıl geçtikten sonra Kosova'nın bağımsızlığının meşruluğunu/uluslararası hukuka uygunluğunu sorgulamak ve aksini ispat amacıyla Sırbistan 2009'da Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) başvurmuştur. Davanın görüşmelerinde Sırbistan tarihî hak savını dile getirmiştir. Sırbistan'ın Paris Büyükelçisi Dusan Batakoviç, Kosova'yı “Sırbistan'ın tarihi beşiği” olarak nitelemiştir (Dünya Bülteni, 2009).

Vatan meselesi de iki halkın duyarlılıklarının had safhaya çıktığı bir alandır. Arnavutlar bilhassa bugünkü niceliksel ve egemenlik güçlerine dayanırken; Sırlar “medeniyetlerinin beşiği”ni (Johnstone, 2004: 273) terk etmek istememektedirler. Örneğin yukarıda da bahsedildiği üzere Miloseviç'in “Kosova'nın Sırların kalbindeki vatan” (Malcolm, 1999: 400) olduğuna ilişkin ifadesine ilaveten Sırbistan Cumhurbaşkanı Boris Tadiç'in “Kosova, Sırbistan'ın geçmişi ve kültürel köklerinin bulunduğu yerdir (Prizrenliler, 2007).” söylemleri bunun kanıtıdır.

İşgal hakkındaki görüşler de yukarıda ifade edildiği minvaldedir. Göçler işgal savının önemli bir unsurudur. Gerek Arnavutların ve Sırların Kosova dışına göç etmeleri ve/veya ettirilmeleri gerekse Kosova'ya olan Arnavut ve Sırp göçü sorunun şiddetini artırmıştır. Örneğin Kosova'dan 1690'da ve daha da kapsamlı olarak 1730'da Sırp göçleri olmuştur. Bunun yanında Yugoslavya'nın dağılması sürecinde Hırvatistan'dan Kosova'ya göçler olmuştur. Rusinow (2003) gibi kimi yazarlara göre “Kosova sorunu”nu doğuran asıl etken bu göçler olmuştur (Rusinow, 2003: 123). Günümüzde işgal teziyle ilgili olarak UAD'daki savunmasında Kosovalı yetkililer, “Kosova'nın hiçbir zaman Sırbistan'ın bir parçası olmadığı” tezini savunmuştur (Radikal, 2009).

Nüfus olarak Kosova'nın ezici çoğunluğu Arnavutlardan müteşekkildir. Arnavut nüfusu artık, bağımsızlık öncesi etnik temizlik, yok edilme, göç ettirilme gibi nüfus azaltıcı muamelelere maruz kalmadığından dolayı daha çok artmaktadır. Kosova'yı tamamen kendileri yönetmekte ve demografik üstünlüklerini idarî alana aksettirmişlerdir.

¹⁹ (BM, 1999). S/RES/1244 (1999), 10 Haziran 1999, 4011. Toplantı. Kararın Başlangıç kısmında geçen, “... Reaffirming the commitment of all Member States to the sovereignty and territorial integrity of the Federal Republic of Yugoslavia ...” ifadesi Kosova'nın Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü bozmayacağını belirtmektedir. Buradaki Yugoslavya, Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan ülkeyi ifade etmektedir. Zira devletin adı “Yeni Yugoslavya”dır. Kosova, Sırbistan'ın sınırları içinde olduğundan Sırbistan toprak bütünlüğü çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Hukukî sav mevzusunda ise Sırp, bağımsızlığını BM üyesi 64 devletin tanımış (Kosovothanksyou, 2009) olmasına rağmen, halâ Kosova'yı kendisine tekrar bağlama gayretindedir. Bunu da daha çok hukukî yolla gerçekleştirme girişimindedir. Bu doğrultuda UAD'a başvurmuştur. Kosova'nın hukuken Sırbistan'a bağlı olduğunu, barış zamanı bir devletten tek yanlı bağımsızlık ilan ederek uluslararası hukuka aykırı davrandığı, bu nedenle ayrılmanın yasal olmadığını ileri sürmektedir (Balkanhaber, 2009).

SONUÇ

Kosova meselesinde çözüm reçetesinin geçmişteki değil, bugünkü koşullardan çıkarılması daha yerinde olacaktır. Çünkü çoğu zaman geçmişi okuyarak bugünü yorumlamak araştırmacıyı yanıltacağı gibi bu davranış tarzı soruna tuz biber ekmekten farksız olmaktadır. Özellikle mevzubahis olan Kosova olunca belki de geçmişe hiç değinmemek en doğrusudur. Kosova'nın yakın geçmişinde, Arnavutlarla Sırp arasında var olan kin, nefret, düşmanlık duygu ve eylemleri yatmaktadır.²⁰ Kosova için geçmişi kurcalamak pandoranın kutusunu açmaktır. Zira buradaki ihtilaf daha çok eski düşmanlıklar üzerine kuruludur (Campbell, 1999: 149).

Balkanları şekillendiren en önemli etmenlerden biri milliyetçiliktir. Balkan milliyetçiliği halklar arasındaki çatışmaların temelini oluşturmuştur. Milliyetçilik tarih sahnesine çıktığından beri Balkanlarda başrol oynamıştır. Farklı halkların varlığından kaynaklanan milliyetçiliğe uygun ortamda, bu farklılık bazı şartlar gerçekleştiğinde çatışmaların gerekçesini oluşturabilecektir.

Genel olarak Balkanlarda özeldir de Kosova'da Arnavutların ve Sırp'ların birbirlerini "öteki" olarak görmeleri ve bu zihniyeti devam ettirdikleri müddetçe çatışma hep hissedilir olacaktır. Kosova sorununun çözümünde yapılması gereken en önemli işlerden birisi halkların birbirlerine karşı besledikleri "öteki"lik zihniyetine son verdirebilmektir. Bu yapıldığı takdirde Kosova ve Sırbistan daha güvenli ve barışçıl bölgeler olacaktır.

İki halkın birbirini öteki olarak görmelerine yol açan unsurları ortadan kaldırabilecek yollardan birisi Kosova'nın ortak yaşam alanı olarak kabul edilmesidir. Yukarıda bahsedilen her iki halkın sav ettiği 'tarihî hak', 'vatan' ve 'işgal' anlayışlarına son verilmelidir. Kosova, sadece, bir halkın elde etmeye çalıştığı bir mücadele alanı olmamalıdır. İkinci olarak, Kosova'daki Arnavutların Arnavutluk'tan, Sırp'ların ise Sırbistan'dan yönlendirilme ve savunulma yaklaşımlarının son bulması halinde iki halkın birbirleriyle ilişkilerinde yumuşama olabilecektir. Halkların anavatanlarına güvenme ve dayanma anlayışları son bulursa veya en aza indirgenirse, barışçıl bir şekilde bir arada yaşama ihtimalleri de artabilecektir. Üçüncü olarak, demokrasi geliştirilmelidir. Demokrasi ayrılmanın panzehiridir. Her hakkını aldığına ve diğerleriyle eşit olduğuna inanan bireylerin/halkların olduğu bir toplumda çatışma ve ayrılma gibi ihtimaller fazlaca yoktur. Kosova bağımsız olmuştur. Demokrasi artık Kosova'nın kendi içindeki Sırp'lara ve diğer farklı halklara tanınmalıdır ki Kosova Cumhuriyeti de yeni bölünmelere maruz kalmayın. Son bir çözüm önerisi olarak, çatışmaların ve milliyetçiliğin daha çok fakir bölge ve halklarda rağbet gördüğü gerçeğinden hareketle Kosova ekonomisinin iyileştirilmesi gereklidir. Zenginlik de ayrılmanın panzehiri olarak görülebilir. Tüm bu etmenler yeni ayrışmaları önleyebilecek veya gerek Kosova ile Sırbistan'ın gerekse Kosova'daki Arnavutlarla Sırp'ların (aynı zamanda diğer azınlıkların) bir arada yaşamasına olumlu katkılarda bulunacaktır.

²⁰ İki halk arasındaki düşmanlık 19. yüzyılda başlayıp yakın tarihte şiddetini artıran bir olgudur. Bu yüzyıla kadar Arnavutlar ve Sırp'lar arasında etnik bir çatışma yaşanmamış, tersine bir birliklik söz konusu olmuştur. I. Kosova Savaşı'nda müttefik olarak savaşmışlardır. Avusturya bölgeyi işgal edince hem Sırp'lar hem de Müslüman olanları da dahil Arnavutlar işgalcilerin yanında yer alarak Osmanlı yönetimine son vermek için ayaklanmışlardır. Bu bölgedeki Arnavut ve Sırp'ların yakın işbirliği ve iki topluluk arasında evlilik geleneği olduğu gibi atalarının ortak olduğuna ilişkin efsanelere bile rastlanmıştır. Kesin sınırlarla ayrılmış bir etnik ayrıma rastlanmamıştır. Ancak bu birliklik 19. yüzyıldan itibaren bozulmuş, dahası birbirine karşıt bir hale dönüşmüştür. Arnavut-Sırp ilişkilerini gerginleştiren nedenlerin kilometre taşları şunlardır: 1) 19. yüzyılda Balkanlarda Slav Hıristiyan devletleri boy gösterip yayılırken konunun *politikleşmesi* ve Sırp fikriyatının Kosova Savaşı'nı kültürleştirilmesi, 2) Rusya gibi güçlerin, Sırp'lara desteğinden dolayı, Arnavutlar arasında bir kuşku ve düşmanlık havası oluşturmaları, 3) Osmanlı'nın Kırım Savaşı'ndaki politikası ve Rus karşıtı (ve genel olarak da Ortodoks karşıtı) Çerkezlerin bölgeye yerleştirilmesi, 4) Sırp'ların Müslümanları bölgeden sürmesi, 5) Sırbistan'ın bölgeyi işgal etmesi ve baskıcı politikaları (Malcolm, 1999: 14-16), 6) II. Dünya Savaşı yıllarının tarihsel düşmanlığın oluşması ve/veya pekişmesinde nadide bir yere sahip olması.

KAYNAKÇA

- Alkan, Necmettin (Kış 2002). “Kosova Meselesi’nin Tarihi, Kùltürel ve Siyasi Altyapısı”, *Avrasya Etùdleri*, Sayı: 21, (Kış), ss. 83-99.
- Arı, Tayyar (2005). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- _____ (2004). *Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, İstanbul: Alfa Yay.
- Arnavut, 2007. “Arnavutluk’un İlk Sakinleri”, <http://www.arnavut.com/tarihi.php>, (E.T.: 8.12.2007).
- Balkanhaber, 2009. “Kosova’nın Bağımsızlığına İtiraz”, 1.12.2009, <http://www.balkanhaber.com/?p=11>, (E.T.: 25.12.2009).
- Balkanskidom, 2007. “Kısaca Arnavut Kùltürü”, 12.7.2007, <http://www.balkanskidom.com/showthreadphp?t=1960>, (E.T.: 17.12.2007).
- BBC, 2006. “Rehber: Kosova Yönetimi”, 23.3.2006, http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/10/041022_kosova_rehbershtml, (E.T.: 7.12.2007).
- Beksaç, Engin. “Balkanlarda Tarih Öncesi ve Erken Uygarlıklar”, Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ (Edi.), *Balkanlar El Kitabı, Cilt I: Tarih*, Ankara: Vadi Yayınları, 2006, pp. 37-53.
- BM, 1999. <http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm>, (E.T.: 17.12.2007).
- Bozbora, Nuray (1997). *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğu’nun Gelişimi*, İstanbul: Boyut Yayınları.
- Campbell, Greg (1999). *The Road To Kosovo*, Oxford: Westview Press.
- Castellan, Georges (1993). *Balkanların Tarihi, 14-20. Yüzyıl*, Tür.: Aşegül Yaraman-Başbuğu, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Cnn Türk (9.4.2004). ‘Çift Başlı Kartal: Kosova’ Programı.
- Demirtaş Coşkun, Birgül (2001). “Arnavutluk’un Dış Politikası ve Balkanlar’da Arnavut Sorunu”, *Balkan Diplomasisi*, (Der.) Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun, Ankara: Avrasya Str. Ara. Mer. Yayınları, ss. 67-101.
- Diplomatik Gözlem, 2007. “Yok Hükümünde” Bir Millet: Boşnaklar”, http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=2558, (E.T: 8.12.2007).
- Doğru Yol, 2007. “Kosova”, <http://dogruyol-tksd.org/content/view/20/40/>, (E.T.: 8.12.2007).
- Dünya Bùlteni, 2009. “Kosova Bağımsızlığını Adalet Divanı’nda Savunacak”, 1.12.2009, http://www.dunyabulteni.net/news_detail.php?id=97331, (E.T.: 25.12.2009).
- Emiroğlu, Hüseyin (2006). “Soğuk Savaş Sonrasında Kosova Sorunu ve Birleşmiş Milletler”, *Avrasya Etùdleri*, Yıl 12, Sayı 29-30 (2006), ss. 63-96.
- Grida, 2002. “Kosovo State of the Environment Report”, June 2002, <http://enrin.grida.no/htmls/kosovo/SoE/popullat.htm>, (E.T.: 8.12.2007).
- Hasani, Enver (İlkbahar 1998). “Kosova Krizi: Hukuki ve Siyasi Boyutu”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 4, Sayı 1, ss. 121-130.
- İstanbul Ticaret Odası. *Kosova Ülke Raporu*, 24.6.2005, <http://www.ito.org.tr/ITOPortal/Dokuman/08.04.56.pdf>, (E.T.: 8.12.2007).
- Johnstone, Diana (2004). *Abmakların Seferi-Yugoslavya, NATO ve Batı’nın Aldatmacaları*, Çev.: Emre Ergüven-Ergin Bulut, İstanbul: Bağlam Yay.
- Judah, Tim (1997). *The Serbs: History, Myth & the Destruction of Yugoslavia*, New Haven: Yale University Press.
- Karatay, Osman (1998a). *Kosova, Kanlı Ova*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- _____ (1998b). “Kosova’nın Nüfus Gerçeği”, 10.3.1998, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=509526&keyfield=>, (E.T.: 29.12.2007).
- Karpat, Can (15.12.2005). “Balkanların en kritik bölgesinde yaşayanlar: Kosovalı Türkler”, <http://www.axisglobe.com/article.asp?article=541>, (E.T.: 8.12.2007)
- Kosovahaber, 2006. “Sırbistan’ın Kosova Tavrı Kızdırdı”, 1.11.2006, http://www.kosovahaber.net/haber_n_4_1/detay.asp?hid=778, (E.T.: 7.12.2007)
- Kosovothanksyou, 2009. “Who Recognized Kosova As An Independents State?”, <http://www.kosovothanksyou.com/>, (E.T.: 25.12.2009).

Krasniqi, Fitim (2003). Uluslararası ve Bölgesel Güç Dengesi Bağlamında Kosova Sorununun Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Krstić-Brano, Branislav (2004). *Kosovo, Facing the Court of History*, New York: Humanity Books.

KVMGM, 2007. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. "Balkan Savaşlarından Sonra Kosova'da Türkler", <http://kvmgm.kultur.gov.tr/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=109871&DOSYASIM=balkansavaslarindansonrakosovadaturkler.pdf>, (E.T.: 8.12.2007).

Lauwers, Gunter ve Smis, Stefaan (Summer 2000). "New Dimensions of the Right to Self-Determination: A Study of the International Response to the Kosova Crisis", *Nationalism & Ethnic Politics*, 6 (2), pp. 43-70.

Malcolm, Noel (1999). *Kosova, Balkanları Anlamak İçin*, İstanbul: Sabah Yayınları.

Pazarıcı, Hüseyin (1999). *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, Göz. Geç. 6. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.

Poulton, Hugh (1993). *Balkanlar (Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler)*, İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Prizrenliler, 2006. "Kosova", 28.10.2006, http://www.prizrenliler.org/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=28, (E.T.: 17.12.2007).

Radikal, 2009. "Kosova'nın Meşruiyeti Lahey'de", 2.12.2009, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&Date=02.12.2009&ArticleID=967117>, (E.T.: 25.12.2009).

Rusinow, Dennison (2003). "Yugoslavya'nın Parçalanmasında ve İç Savaşta Osmanlı Mirası", L. Carl Brown (Der.), *İmparatorluk Mirası, Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası*, Çev.: Gül Çağalı Güven, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 113-143.

Savaş, Hüseyin (Aralık 2000). "Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu-I", *Cumhuriyet Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 24, ss. 321-342.

----- (Mayıs 2001). "Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu-II", *Cumhuriyet Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 25, No. 1, ss. 101-111.

Setimes, 2007. "Sırbistan Ülke Bilgileri", http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/infoCountryPage/setimes/resource_centre/countries/serbia?country=Serbia#geographyPeople, (E.T.: 6.12.2007).

Şimşirgil, Ahmet (Mayıs 1998). "Kosova'da Verilen Kurban ...", *Tarih ve Medeniyet*, 5(50), ss. 12-17.

Taşdemir, Fatma & Yürür, Pınar (Kış 1999). "Kosova Sorunu, Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme", *Gazi Üniv. İİBF Dergisi*, 1(3), ss. 135-151.

Tekin, Arslan (Sonbahar 1996). "Kosova'da Neler Olabilir?", *Avrasya Dosyası*, 3(3), ss. 214-231.

Tindemans, Leo (1998). *Barışa Çağrı, Uluslararası Komisyon'un Balkanlar Hakkındaki Raporu*, (Tür.) Özden Arıkan, İstanbul: Sabah Kitapları.

Toluner, Sevin (1996). *Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi*, 5. Bası, İstanbul: Beta Yayınları.

TRT1 (21.10.2004). "Sınırlar Arasında" Programı.

Türbedar, Erhan (Mayıs 2004). "Kosova Sorunu: Yarım Bırakılmış İş", *Stratejik Analiz*, 5(49), ss. 59-65.

United Nations, *Basic Facts About the United Nations*, New York: United Nations, 2000.

Ülger, İrfan Kaya (İlkbahar 1998). "Sırlara Göre Kosova Sorunu", *Avrasya Dosyası*, 4(1-2), ss. 162-174.

Tusam, 2006. "Kosova'da Türkçe Krizi", 2.10.2006, <http://www.tusam.net/print.asp?id=669&tbl=MAKALELER&fld=makale>, (E.T.: 7.12.2007).

Yerasimos, Stefanos (1995). *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya*, Çev.: Şirin Tekeli, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılmaz, Murat "İslam Coğrafyası: Bağımsızlığın Eşiğinde Bir Ülke: Kosova", <http://www.dusuncegundem.com/sayi-29/islam-cografyasi-bagimsizligin-esiginde-bir-ulke-kosova.html>, (E.T.: 8.12.2007).

Zaman Gazetesi, 24 Ekim 2004.

Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdî'l - Lâtîfî'z – Zebîdî (1991). *Sabîb-i Buhari Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ter. ve Şarihi: Kamil Miras, Onbirinci Cilt, 10. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.